

Geografie van het Amsterdamse homoleven

De teloorgang van 'meermansbak' en 'ontmoetingskrul'

Seksuele voorkeur is een variabele die in de geografie zelden meespeelt. Toch heeft het Amsterdamse homoleven een stempel gedrukt op het ruimtegebruik van de stad. Tijdens de 'gouden eeuw' van geheim homostraatverkeer, tussen 1870 en 1970, was het dichte netwerk van urinoirs in de binnenstad het toneel van 'zedeloze taferele'. De gemeentelijke overheid heeft voortdurend pogingen ondernomen om het homoverkeer te controleren door het aanpakken van de openbare waterplaatsen. Over buurtbakken, pendelplekken, de meermanskrul en de 'eenmans-reclamezuil-met-plasaccommodatie'.

MATHIAS DUYVES

De auteur is als assistent-in-opleiding verbonden aan de faculteit Sociale Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Utrecht.

Al meer dan driehonderd jaar bepaalt het homostraatleven in Amsterdam voor een deel het ruimtegebruik van de stad. Vanaf het begin van 18de eeuw werd de openbare ruimte door de overheid gebruikt ter onderdrukking van homoseksualiteit en ter versterking van de openbare orde (*ceremonieel straatvertoon*). Straffen werden midden op straat voltrokken, waarna veroordeelden dikwijls een straatverbod kregen. Aan de andere kant kon het homostraatleven juist tot bloei komen door de inrichting van de stad. Al eeuwenlang zijn bijvoorbeeld de openbare waterplaatsen ontmoetingsplaatsen voor mannen die het met mannen houden. In dit *clandestien straatvertoon* wordt de openbare ruimte voor ontduiking van de open-

Eenmanskrul aan de Ferdinand Bolstraat.

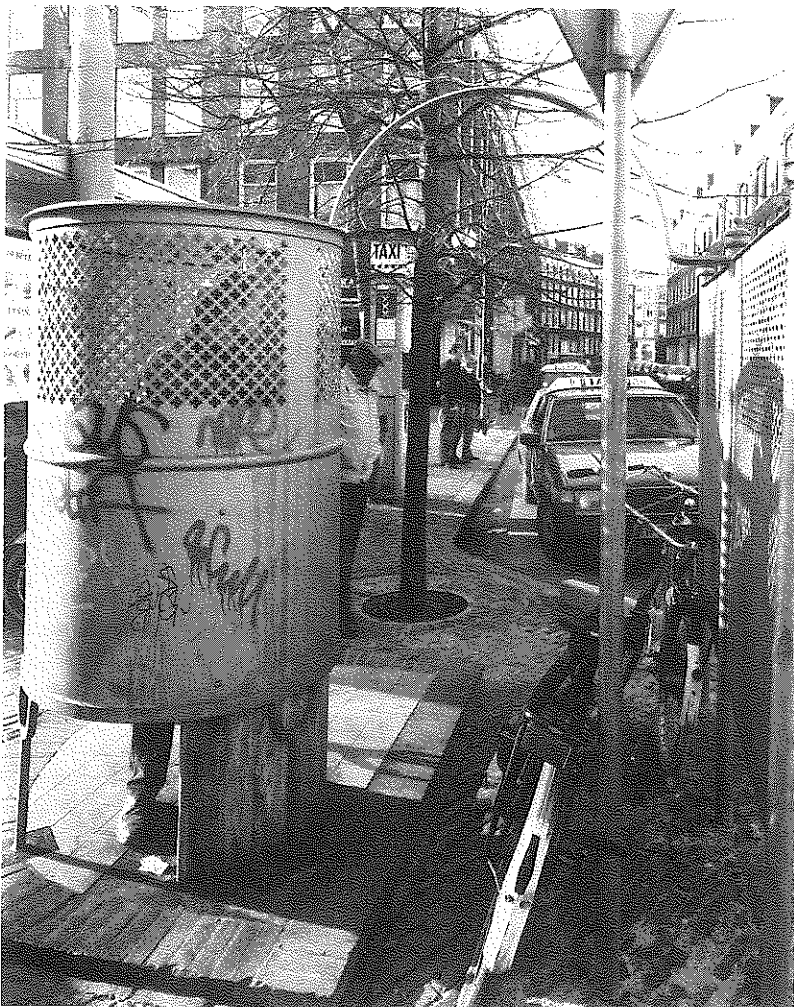

Foto: S.M. Swartz/H-H

bare orde gebruikt. Ceremonieel en clandestien gebruik van de straat – tucht en ontucht in het openbaar – bleven eeuwenlang de basiscomponenten die structuur gaven aan het Amsterdamse homoleven.

Ceremonieel straatvertoon in antwoord op het lokale homoleven speelde zich af op en rond de Dam. Vóór het begin van de 18de eeuw zijn geen sporen teruggevonden van openlijk machtsvertoon tegen mannen die het met mannen hielden. Pas op 21 juli 1730 introduceerde Amsterdam een strafwetgeving om ze te kunnen veroordelen. Verdachten werden ingerekend op het politiebureau bij de nabijgelegen Korenbeurs. Vandaar werden de verdachten vervoerd naar de Boeien, het cellenblok onder het stadhuis. In de Pijnkamer vond verhoor plaats, waarna in de Vierschaar op de begane grond vonnis werd gewezen. De uitspraak verscheen op borden aan het stadhuis en de Nieuwe Kerk. Soms maakten onbekenden ze met teer onleesbaar.

Twee tot drie keer per jaar verrees 's-zaterdags buiten voor het stadhuis ter hoogte van de eerste etage een schavot met schandblokken of galgen. De getimmertes dienden voor een zo aanschouwelijk mogelijk ceremonieel midden op straat. De veroordeelden werden volgens oud gebruik openlijk blootgesteld aan de blikken van de stad en ondergingen een schavotstraf die zowel de schande van het delict als de macht van het gezag uitbeelde. Het evenement liep altijd uit op hun verbanning uit de straten van de stad.

Vrouwenstraf

Sodomieten werden na een doodvonnis op de Dam gewurgd. In Amsterdam was dat een typische vrouwenstraf. Begravenis in de stad was verboden in geval van 'onverklaarbare besmettelijke ziektes' waartoe sodomie (als lepra en pest) werd gerekend. Zelfs op het Ellendigen-kerkhof kregen zij geen plaats. De stoffelijke overschotten werden achtergelaten in het IJ of aan de overzijde op de Volewijk, het vanuit de stad zichtbare galgenveld. Lijfstraffen zoals geseling, brandmerking en tentoonstelling van sodomieten werden voor het oog van de menigte voltrokken, in combinatie met gevangenisstraf in het Rasphuis of verbanning uit de stad of de provincie. In de 18de eeuw zijn in Amsterdam in totaal zestien mannen op grond van sodomie ter dood veroordeeld. De laatste in 1765. Daarna bleven alleen nog lijfstraffen in combinatie met detentie of verbanning over. De verbanningen gingen door tot in de 19de eeuw, echter niet meer voor eeuwig en steeds minder vaak tot buiten de provincie. Bij detentie bleven sodomieten vaak levenslang in de Stille Plaats, een aparte plek in het Rasphuis voor eenzame opsluiting. In 1809 kwam het *Crimineel Wetboek van het Koninkrijk Holland* tot stand, waardoor de plaatselijke verordening tegen sodomie kwam te vervallen. In 1811 werd de *Code Pénal* zonder enig artikel tegen homoseksuele handelingen ingevoerd. In 1817 verlieten de laatste sodomieten de Stille Plaats. Na 1798 was het in Amsterdam gedaan met ceremoniële openlucht-shows tegen deelnemers aan homoverkeer op straat. De invloed van de Verlichting op het strafrecht

vroeg om een minimale zichtbaarheid van sancties. In plaats van publieke lijfstraffen en doodstraffen tegen deelnemers werd in de loop van de 19de en de 20ste eeuw aangestuurd op het belemmeren van clandestiene ontmoetingen op straat en op stille afbraak van de verzamelplekken. Met de gedaanteverwisseling van zichtbare repressie tot geruisloze preventie verloor de stedelijke ruimte haar ceremoniële betekenis in het lokale homo-verkeer.

Ceremoniële relaties tussen stadsleven en homoleven begonnen zich pas recent weer af te tekenen. Eind jaren zestig werd, in reactie op de preventie, homoleven weer zichtbaar. In het klimaat van de 'seksuele revolutie' kreeg de straat incidenteel weer een ceremoniële functie. De prille tekenen waren in 1968 demonstratieve dansacties op straat, gemodelleerd naar het straatverschijnsel van *the happening*. In 1970 was er voor het eerst sinds 1798 op de Dam weer openbaar ruimtelijk vertoon rond homoseksuele voorkeur, toen een deputatie van deelnemers aan het lokale homoleven vergeefs de Dodenherdenking trachtte bij te wonen. De leden van de homo-afvaardiging werden met krans en al door de politie uit de stoet gewerkt en pas na de officiële gebeurtenissen weer op vrije voeten gesteld.

Roze Zaterdag

Halverwege de jaren zeventig werden homo-uitingen definitief een deel van het stadsgezicht. Vanaf 1977 trok jaarlijks op de internationale Roze Zaterdag een feeststoet van homo-activisten door de winkelende stad. Na vier jaar besloot men het evenement jaarlijks in wisselende steden voort te zetten. In 1985 vond op het Beursplein op initiatief van homo-instellingen een eerste *Aids Memorial Day* plaats. Sinds 1990 wordt Koninginnedag op de Westermarkt opgeluisterd met een roze straatbal binnen het oranje straatbal. In 1992 kwam zonder externe aanleiding een lokaal straatfestival op het Stoperaplein aan de Amstel tot stand met als motto 'de dag van je voorkeur in de stad van je voorkeur'. Tegenwoordig zijn er mensen en instellingen die hun plaats in het stedelijke homoleven aanduiden met een veelkleurige vlag of wimpel aan de gevel. Er zijn voornemens voor 'elektronische vreugdevuren' op Roze Zaterdag aan de uiterste randen van de stad. Recent zijn plannen gepresenteerd om in 1998 een groot publieksevenement als de *Gay Games* naar de stad te halen.

De openlijke beleving van homoseksualiteit heeft een ruimtelijke component gekregen, met als hoogtepunt de inrichting in 1987 van een homomonument aan de Westermarkt. In 1990 herstelden burgemeester en wethouders elders in het centrum een reeds verwijderde ontmoetingsplaats. Stadsdeel De Pijp noemde in 1992 een straat naar de Amsterdammer Jacob Israël de Haan, de eerste kunstenaar die zijn homo-erotische voorkeur openlijk plaats gaf in zijn oeuvre. Jos Brink ijvert voor een 'Tuin van Hoop', een gemeenteplantsoen in het centrum met particulier gesponsorde rozen voor alle aids-slachtoffers.

Ontmoetingsplaatsen

Ook het clandestiene homostraatverkeer heeft ruimtelijke veranderingen ondergaan. Elkaar op straat uitdagen en versieren was door de eeuwen heen een even simpel als boeiend tijdverdrif.

Het homoleven op straat heeft verschillende ontmoetingsplekken voortgebracht: in en om openbare gebouwen (kerken, het stadhuis en de beurs), op openbare pleinen (kerkpleinen, marktplaatsen, parkeerterreinen), rond straatmeubilair (bruggen, gemakken, kaden, kolken,

Foto: An Stalpers

In 1987 werd het Homomonument bij de Westerkerk onthuld. Rechts naast het monument een originele gietijzeren krul.

schansen, sekreten, sluisen, urinoirs, waterplaatsen) en in het stadsgroen (stadswallen, bosjes, plantsoenen, parken, recreatiegebieden). De trefpunten lagen bij knooppunten met gelegenheid tot enige afzondering. Ze waren pas geschikt als ontmoetingsplek, wanneer mannen er onopvallend hun belangstelling kenbaar konden maken en bevredigen. Daarvoor ontbraken immers andere kruispunten en schuilplaatsen in het dagelijkse sociale verkeer. De ontmoetingsplaatsen lagen aanvankelijk in het hart van de stad op verzamelpunten, waar openbare orde en sociale controle stilletjes vielen te trotseren.

De ontmoetingsplaatsen op straat hebben zich in de loop van de eeuwen vermenigvuldigd en verplaatst tot ver buiten de binnenstad. De oudste lokaties in het Amsterdamse homostraatleven zijn de omgeving van het stadhuis, de beurs op de Dam en de directe omgeving. Daar werden in 1689 vier mannen op versiertoe gearresteerd. Mannen zochten elkaar in de 18de eeuw op onder de bogen aan de voorzijde van het stadhuis en bij een waterplaats rechts van de achteruitgang. Een komen en gaan was het bij de Nieuwe Kerk, de Oude Kerk, de Amstelkerk, de Westerkerk en de Nieuwe Zijds Kapel; bij de paardestallen in de buurt van de Nieuwe Kerk, bij openbare toiletten gelegen op de Botermarkt en onder de sluis bij de Appelmarkt, onder de Lange Brug, de Oudekerksbrug, de Papenbrug en de Sint Nicolaasbrug; en in de begroeiing buiten de Haarlemmerpoort en de Muiderpoort. De drukste plekken genoten codenamen als 'mevrouw de Oude' en 'juffrouw de Lange', genoemd naar hun ligging bij de drukste bruggen.

Het clandestiene homostraatleven hield gelijke tred met de ontwikkeling van stedelijke verzamelpunten en verkeersroutes in de binnenstad. Eind 19de eeuw waren er trefpunten bijgekomen op lokaties als de stoombootsteigers langs het IJ, het Centraal Station, het Paleis voor Volksvlijt, het Weteringplantsoen, het huidige Jonas Daniël Meijerplein en het Vondelpark.

Waterplaatsen

Gemakken, sekreten, pisbakken en urinoirs waren tot diep in de 20ste eeuw de belangrijkste lokaties voor ontmoet-

tingsplekken. Door hun vorm, hun aantal en hun verspreiding vormden ze een uitgebreid netwerk voor avontuurtjes. Hun verschijningsvorm langs de grachten onderging grote veranderingen toen in de 19de eeuw de rijwegen het van de waterwegen begonnen te winnen. De bruggen werden de een na de ander verlaagd en hun bogen werden te krap voor sekreten en gemakken. Zoals nu de glasbak, de papierbak en de biobak moesten toen nieuwe pisbakken de vervuiling op straat beperken. Tegelijk moesten ze inkomsten opleveren door hun inhoud in de landbouw te gebruiken. Projectontwikkelaar Samuel Sarphati ontwierp daarom een stelsel van 250 tot 500 openbare waterbakken die geschikt waren voor het ophalen van de inhoud. De eerste verrees in 1849 op de Passeerdersgracht bij een nieuw armenhuis, maar een volgende tegen het Waaggebouw op de Botermarkt moest in 1853 op last van B en W weer verdwijnen. Het ding bleek de 'onzindelijkheid' en 'onzedelijkheid' niet te beperken maar juist te veroorzaken. Nette heren waagden zich niet naar binnen en urineerden tegen de buitenkant, terwijl zich aan de binnenkant niet zelden 'zedeloze tafereeltjes' afspeelden (Van den Hoek-Ostende 1965:9). Inzamelings- en afzetproblemen, uitblijvende inkomsten en toenemend vandalisme maakten een eind aan het particuliere initiatief. De 63 exemplaren die in 1869 op straat stonden waren na 1880 allemaal weer weg. Alleen aan de Amstelsluizen hangt er nog een.

In 1869 plaatste de gemeente de eerste van 102 urinoirs met een afvoerwand in plaats van een opvangbak. De urinoirs bleven in Amsterdam echter 'bakken' heten. Het aantal groeide tot het maximum van ruim tweehonderd in 1965. Vrijwel bij elke brug stond er een. Behalve vrijstaande ijzeren krullen in enkele en dubbele uitvoering verrees er aanbouwurinoirs, halfondergrondse en ondergrondse waterplaatsen voor drie, vier, zes of acht man tegelijk. Bij de ranke een- en tweemans-krullen kwamen nog vanaf 1916 het potige Van der Mey-model en het betonnen Marnette-model uit de jaren vijftig, beide vrijwel uitsluitend in twee-mansuitvoering. Ten slotte werd in 1970 het Laarhoven-model geïntroduceerd, een één-mans-reclamezuil-met-plasaccomodatie. In 1987 en 1988 is aan het Damrak geëxperimenteerd met éénpersoons toilethuisjes voor gebruik door mannen en vrouwen. Het dichte netwerk van urinoirs in de binnenstad was

van directe invloed op het homostraatleven. Volgens een plattegrond uit 1954 telde de gemeente Amsterdam toen 231 openbare urinoirs, waarvan 84 in het centrumgebied binnen de Singelgracht. Ze werden zowel een ontmoetingsplek als een ontmoedigingsplek. Figuur 1 geeft voor de hele stad ten minste vijftig openbare waterplaatsen aan die tussen 1954 en 1969 vaste of regelmatige ontmoetingsplaatsen waren. Figuur 2 laat de 24 urinoirs zien die in de binnenstad op die manier dienst deden. De kaarten doen vermoeden dat ruim een kwart in die periode een vaste rol speelde in het homoverkeer.

Er bestond een bedekt maar buitengewoon levendig gedrang in en om een groot aantal 'bakken'. Sommige werden door hun ligging of hun inrichting toplokaties met dag en nacht aanloop, andere werden 'pendelplekken' vanwaar men weer eens een krulletje verder aan deed, en weer andere bleven 'buurtbakken', alleen bekend bij buurtbewoners op zoek naar homoleven. Het bakkenlopen bracht *baanbezoek* en *baanvorming* door de hele stad met zich mee. De baan is een aanduiding onder ingewijden voor de sluiproutes tussen twee of meer openbare ontmoetingsplaatsen. Ook het hele verbindingsnet wordt er wel mee bedoeld. Bakken waren voor baanvorming even belangrijk als baanvorming voor bakkenbezoek.

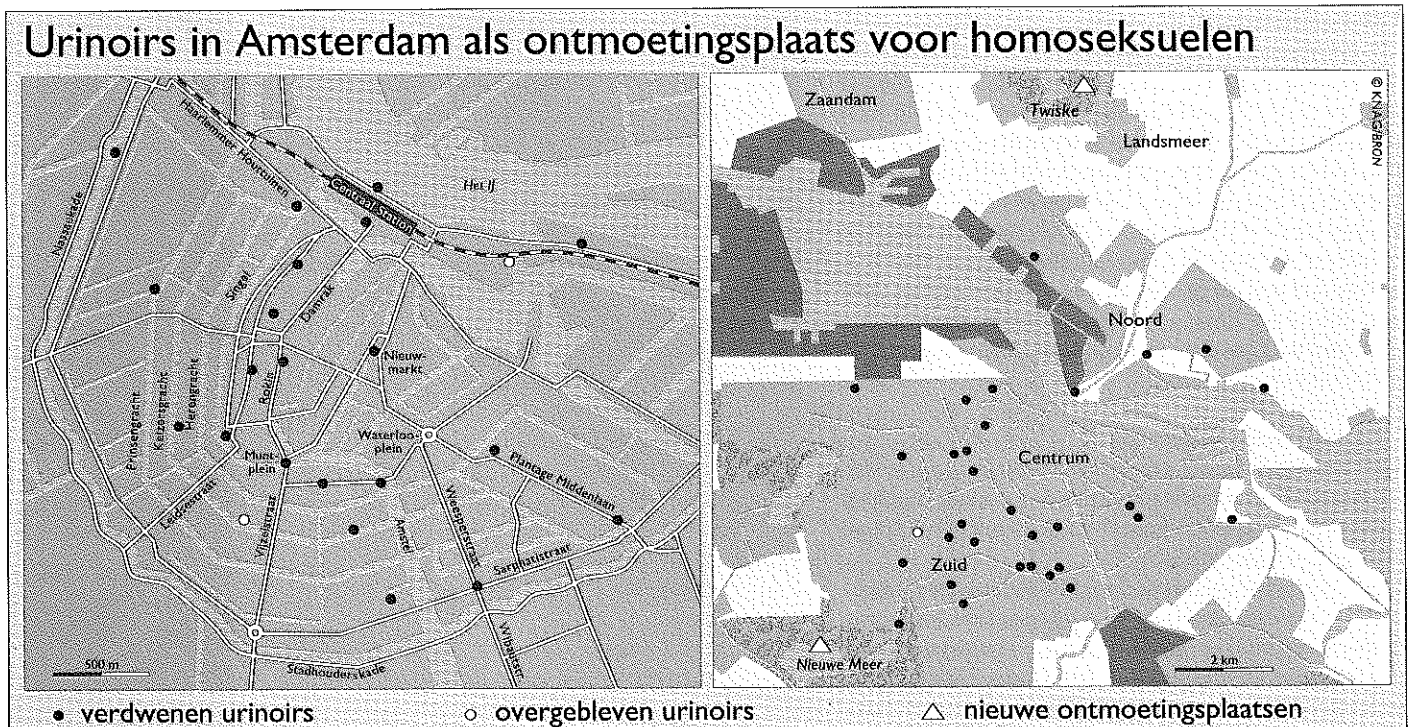
De baan

Met hulp van de topografische kaart uit 1954 en *mental maps* van ingewijden is nog te reconstrueren welke omvang de baanvorming in de jaren vijftig en zestig had bereikt. In de binnenstad bestreek de baan tot in de jaren zestig het hele kerngebied. Het middelpunt werd gevormd door een drie-eenheid van toiletgebouwtjes op het Rembrandtsplein, onder de Munt en aan het Singel bij het Spui. Terwijl ze plaats boden aan vier tot acht personen tegelijk, verbonden ze door hun ligging enkele routes met elkaar. De Munt was een kruispunt van verschillende routes die zich met onderbrekingen uitstrekten tot de Oranjesluizen in het noordoosten en de Schinkelsluizen in het zuidwesten.

Zo liep een baan vanaf het Centraal Station over de Nieuwe Zijds Voorburgwal, het Spui en het Singel naar de Munt. Een andere kwam vanaf Amsterdam-Oost zowel via het Oosterpark en Artis als via de Weesper-

Figuur 1 Urinoirs die in gebruik waren als ontmoetingsplaats voor homoseksuelen, 1954-'69, in geheel Amsterdam. Er zijn nog drie over. Nieuw is de ontmoetingsplaats aan de noordoever van het Nieuwe Meer en in het Twiske (ten noorden van Amsterdam; niet meer op de kaart).

Figuur 2 Urinoirs die in gebruik waren als ontmoetingsplaats voor homoseksuelen, 1954-'69, in de binnenstad van Amsterdam. Momenteel zijn er nog twee overgebleven, waarvan die aan de Keizersgracht gesloopt was en pas na protesten uit de homokring werd teruggeplaatst.

straat langs het Waterlooplein uit op het Rembrandtsplein en de Munt. Uit Zuid en De Pijp gingen twee routes richting Munt, de ene door het Vondelpark en via de Spiegelgracht of Leidsestraat, de andere over het Frederiksplein en de Utrechtsestraat. Uit West slingerden van het Hoofddorpplein en het Mercatorplein eveneens verbindingroutes in de richting van het kerngebied. Ook in Amsterdam-Noord lagen enkele ontmoetingsplaatsen op een route die aansloot op de baan rond het Centraal Station. Bovendien ontstonden er hier en daar dwarsverbindingen, zoals langs de Keizersgracht tussen de Leidsestraat en de Utrechtsestraat of tussen het Frederiksplein en het Weesperplein.

De drukste ontmoetingsplaatsen vormden zich bij populaire voetgangersverzamelplaatsen in de binnenstad zoals bijvoorbeeld het Centraal Station en de Munt; bij typische oversteekpunten als bijvoorbeeld de Nieuwe Haarlemmerluis, het Rijksmuseum, het Tropenmuseum en de Wiegbrug; en bij afgelegen keerpunten zoals de Schinkelsluis en de Oosterdokskade. Sommige bakken waren alleen op bepaalde tijdstippen 'actief', bijvoorbeeld tijdens kantooruren, in spitsuren of in het holst van de nacht. Andere waren 24 uur per etmaal onafgebroken en intensief in gebruik.

Enkele verzamelplaatsen trokken door hun uitstraling (hun ligging op de baan, hun plek op straat, hun inrichting en hun reputatie) zo veel bezoek, dat ook de directe omgeving een ontmoetingsfunctie kreeg. Vooral stadsgroen, pleinruimte en kaden in de buurt konden zich dan ontwikkelen tot een 'baan binnen de baan'. Hartje centrum was daarvoor nog de minste ruimte. In een krans om de rand van het centrum maakte de baan in de buurt van verzamelplaatsen allerlei lussen, bochten en knopen, zoals langs de Piet Heinkade, De Ruyterkade, de oostertoegang bij het Westerpark, Bilderdijkpark, Vondelpark, Sarphatipark, Frederiksplein, Wertheimpark, Oosterpark en Vliegenbos.

Tussen 1869 en 1969 (de 'gouden eeuw' van het homostaatverkeer) domineerde in de binnenstad het urinoir het systeem van openbare ontmoetingsplaatsen. Bakken en banen gaven door hun aantal en spreiding structuur aan het homoleven op straat. Ze waren niet alleen de vitale punten in het clandestiene ontmoetingssysteem, maar ook in de lokale ontmoediging van homoverkeer

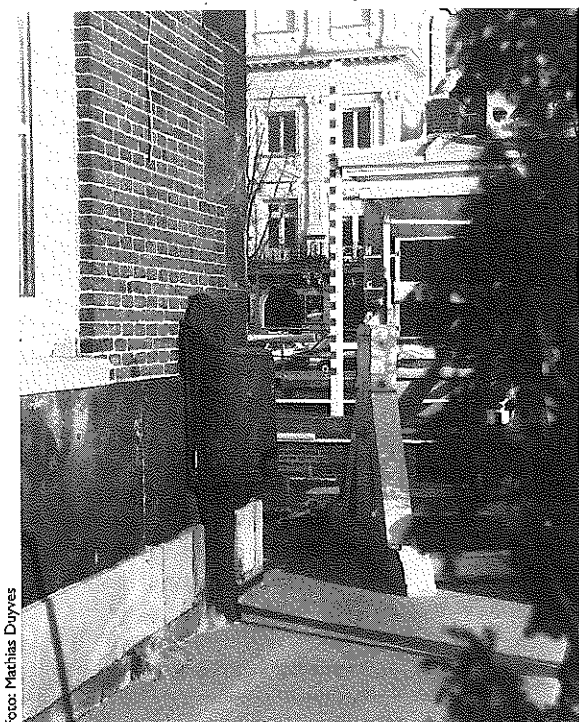

Foto: Mathias Duyves

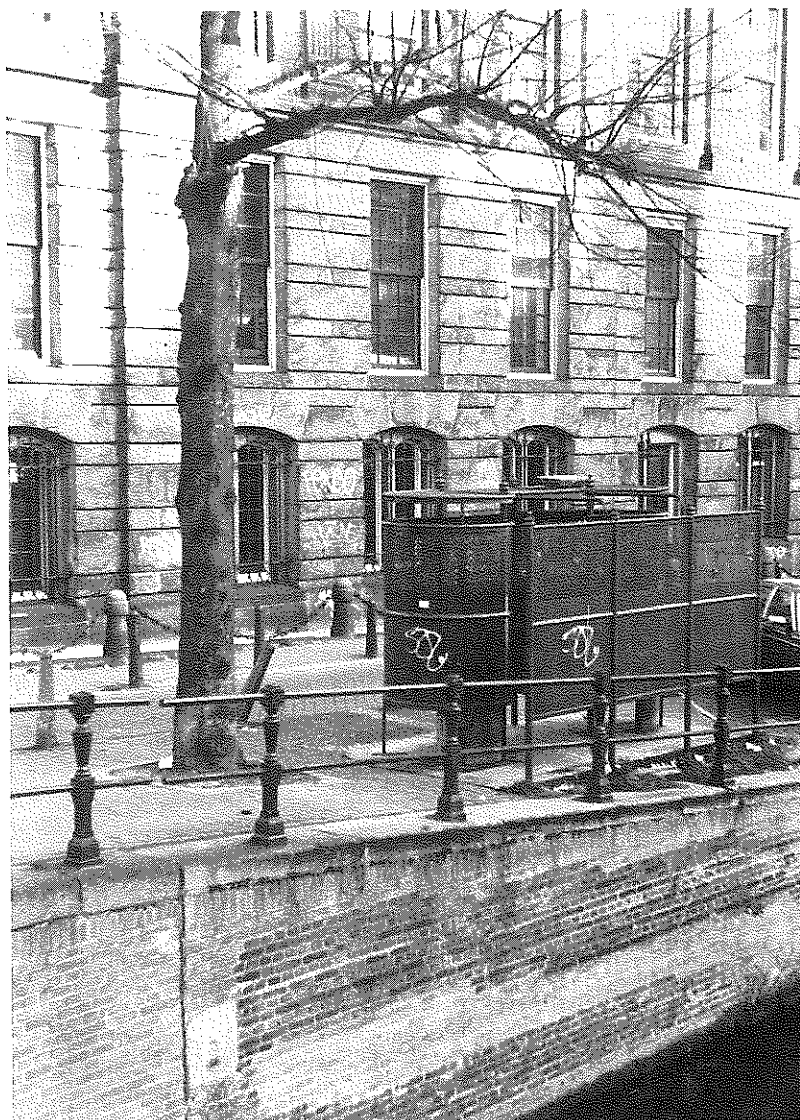

Foto: Mathias Duyves

in het openbaar. Maatregelen tegen ontmoetingsplaatsen met hun vaste ligging en inrichting waren eenvoudiger en effectiever dan tegen de vluchtiger verbindingroutes en loopjes die uitsluitend tijdens het gebruik bestonden. Op goed geluk trachtte men urinoirgebruik voor clandestiene ontmoetingen te verhinderen. De overlast van ontmoetingsplaatsen werd op drie manieren aangepakt. Ten eerste werden ze soms stedenbouwkundig, architectonisch en visueel gecamoufleerd. Urinoirs zoals die bij het Singel, de Munt, de Vechtstraat, het Amstelstation, de Wiegbrug en het Valeriusplein lagen ondergronds, half ondergronds of inpandig. Andere werden vermoed als 'kiosken met een wc-voorziening', zoals op het Rembrandtsplein en het Weesperplein. Ook kregen veel urinoirs na 1930 een matgrijze schutkleur of een buitenbehang van reclame-affiches, zoals het Van Laarhoven-model uit 1970.

Ook werd als controlemethode het zicht op en in de urinoirs verbeterd. Ze kregen een doorzichtige onderzijde die het aantal bezoekers en hun onderlinge afstand verried. Sommige werden met hun open ingang naar de straatzijde gekeerd, zoals bij het Bilderdijkpark. Ook meer verlichting in en om ontmoetingsplaatsen moest ontucht afwenden. Experimentele modellen aan het eind van de jaren tachtig waren zelfs voorzien van een elektronisch alarm bij gebruik door meer volwassenen tegelijk.

Urinoir Commissie

Sanering van urinoirs was een derde alternatief tegen hun overlast. In 1938 vormden ambtenaren van de stadsreiniging, zedenpolitie en publieke werken de URCO of

De dubbele krul uit 1880 van Langewijs en Dupont. Dit exemplaar werd in 1991 opnieuw geplaatst door de gemeente op verzoek van Amsterdamse homo-instellingen.

Enig overgebleven piskak naar ontwerp van Sterkman (1866). Uitgevoerd door ijzergieterij 'De Prins van Oranje' in 1869. De bak bevindt zich bij de Amstelsluis.

Literatuur

Duyves, M. (1992) *In de ban van de bak. In: De uitstad. Over stedelijk vermaak.* J. Burgers (red.). Utrecht, Jan van Arkel.

Hekma, G., et. al. (1992) *De roze rand van donker Amsterdam.* Amsterdam, van Gennep.

Van den Hoek-Ostende, J.H. (1956) *Straatmeubilair voor heren.* In: *Amstelodamum*, 52. pp. 8-18.

Koenders, P. (1984) *Homoseksualiteit in bezet Nederland.* Amsterdam, SUA.

Van der Meer, T. (1984) *De weselijke sonde van sodomie en andere vuyligheeden.* Amsterdam, Tabula.

Tielman, R. (1982) *Homoseksualiteit in Nederland.* Meppel, Boom.

Urinoir Commissie, een adviesorgaan met als taak vernieling, vervuiling en onzedelijkheid tegen te gaan. Het saneringsbeleid dat toen werd voorgesteld, leidde pas na de oorlog en de wederopbouw tot verwijdering of vervanging van urinoirs. Vergelijking van plattegronden uit 1954 en 1980 geeft een beeld van de uitdunning van aantallen en modellen. In de hele gemeente liep het aantal krullen terug van 231 naar 135. Van de 84 urinoirs in de binnenstad bleven er 39 over. Het krullenbestand van de gemeente nam in die periode met ruim eenderde af en was in de binnenstad zelfs ruim gehalveerd.

De uitdunning had repercussies voor het ontmoetings-systeem van bakken en banen. In 1954 waren er in de hele stad tenminste 56 urinoirs met een vaste rol in het homoverkeer op straat, waarvan 24, bijna de helft, in de binnenstad. Tussen 1954 en 1980 verdwenen er vijftien urinoirs uit het homoverkeer, waarvan uit de binnenstad tien zodat er in 1980 tenminste nog 41 ontmoetingskrullen over waren, waarvan veertien in het centrum. Nu lag nog maar eenderde van de ontmoetingskrullen in de binnenstad. Daar ging het met de ontmoetingsplaatsen op straat nog het snelst bergafwaarts.

Behalve de vermindering van hun dichtheid had ook de uitdunning van hun variatie onevenredige gevolgen voor het homoverkeer op straat. Onder de 135 urinoirs uit 1980 waren 82 meermansmodellen, waarvan precies de helft een rol speelde in het homoverkeer. In 1991 waren van de 41 ontmoetingskrullen dertien weggehaald of dichtgetimmerd en veertien veranderd in eenmansbakken. Die hadden geen functie voor het homoverkeer. Van de veertien overgebleven dubbele krullen raakten twaalf in die periode hun rol als ontmoetingsplaats kwijt door herprofilering van de plek vanwege de verkeersdruk en de sociale veiligheid.

Teloorgang

In 1991 had Amsterdam nog twee ontmoetingskrullen over. De ene werd in de loop van 1991 tegen de zin van de deelraad dichtgetimmerd, de andere werd op het nippertje door het COC voor afbraak behoed. Op verzoek van Amsterdamse homo-instellingen werd in 1990

een al weggehaalde ontmoetingskrul teruggezet. Het ding kreeg de functie van homo-ontmoetingsplaats echter niet terug. De verwijdering van ontmoetingsplaatsen betekende dan ook de teloorgang van het ontmoetingsnetwerk. Met de kaalslag van de baan kwamen in de binnenstad geen andere bakken meer in zwang als ontmoetingsplaats.

Where have all the sissies gone – waar zijn de mietjes gebleven? Ze zijn in twee richtingen uit de binnenstad van straat verdwenen. Ten eerste zijn op grotere afstand van het centrum nieuwe ontmoetingsplaatsen ontstaan. De baan bestaat niet meer uit loop- en fietsverkeer in de binnenstad, maar uit lokaal en interlokaal autoverkeer langs de rand van de stad bij parkeerterreinen en recreatiegebieden. Het geheime homostraatverkeer heeft na zijn uitbreiding en uitsterfing in de binnenstad een verplaatsing en een regionale schaalvergroting doorgemaakt.

In de binnenstad hebben nieuwere verhoudingen en voorzieningen de verdwijning van homo-ontmoetingsplaatsen op straat gedeeltelijk opgevangen. Tegenwoordig telt de binnenstad een aantal uitgaanskernen gericht naar homoseksuele voorkeur, waar bars met en zonder *dark room*, sauna's, sex-cinema's en gespecialiseerde ontmoetingsclubs de rol van de straat als ontmoetingsplaats hebben overgenomen.

HMN O P E N D A G

De Hogeschool Midden Nederland verzorgt een tweede- en eerstegraads

lerarenopleiding aardrijkskunde in deeltijd

Wilt u meer informatie over de studie en nader kennismaken met de vakgroep dan bent u van harte welkom op onze
voorlichtingsdag: zaterdag 15 mei 1993, 11.00-13.00 uur

Voor vakinhoudelijke informatie kunt u ook bellen met:
drs. E.J. van Eekeren, tel. 030-547277, voor de tweedegraads opleiding
drs. E.J.A. Harts-Broekhuis, tel. 030-512674, voor de eerstegraads opleiding
bureau Voorlichting van de faculteit, tel. 030-547160

HMN Faculteit Educatieve Opleidingen
Bezoekadres: Archimedeslaan 16, 3584 BA Utrecht
Postadres: Postbus 14007, 3508 SB Utrecht

LERARENOPLEIDING

Advertentie